

Utrechts Landschap en de nabijgelegen heideveldjes/bospaden met heidevegetatie van Boswachterij Austerlitz bevinden zich juist weer veel zandhagedissen maar niet veel levendbarende.

de één of de ander - concurrentie?

Uit mijn veldervaring kan ik niet goed wijs worden. Vaak lijkt het erop dat de ene soort de ander uitsluit vooral omdat de typische biotopen voor de beide soorten in het gebied aanwezig zijn. Misschien wordt de levendbarende hagedis in Heidestein weggeconcentreerd door de hoge dichtheden van de zandhagedis? Een gedeelte van het terrein lijkt hoe dan ook een goed biotoop voor de levendbarende hagedis.

levendbarende hagedis gevoelig voor grazers?

Een andere mogelijke verklaring (echt een gok): zijn levendbarende hagedissen gevoeliger voor grazers dan zandhagedissen? Op het Leersumse veld vind ik meer levendbarende hagedissen langs de struktuurrijke paden waar niet veel gegraasd wordt, dan bij de kleine struikjes die overblijven na het grazen. In Doorn, waar helemaal geen grazers zijn (behalve reeën), is plaatselijk een hoge dichtheid van de levendbarende hagedis.

Wim de Wild
Couwenhoven 7221
3703 HW Zeist
wim.de.wild.@wanadoo.nl

Zandhagedis versus levendbarende hagedis

Ronald de Boer over situatie op de Veluwe

grote leefgebieden met beide soorten

Groot Heidestein, waar Wim de Wild over praat is een redelijk groot heideveld, echter niet te vergelijken met de uitgestrektheid van bijvoorbeeld de Terletse heide, Rhederheide en het Herikhuizerveld in het Nationaal Park Veluwezoom.

Op deze heel grote heideterreinen komen beide soorten naast elkaar voor, waarbij de levendbarende hagedis een voorkeur lijkt te hebben voor de lager liggende delen en ook vaker in de wat dichtere stuufurloze heide voorkomt. De zandhagedis heeft hier een voorkeur voor hellingen en randen met oudere heidestruiken met daartussen veel open plekken.

Aan de randen van zandpaden en de overgangen naar bos, waar toch wat meer structuur en relief is vind je de soorten vaak vlak bij elkaar, van concurrentie lijkt dan geen sprake.

beide soorten ook in Stikke Trui

Ook in de Stikke Trui, de voormalige zandafgraving bij het dorp Rheden, vind ik op mijn monitoring route zowel zandhagedis als levendbarende hagedis. Hier wordt de zandhagedis per ronde

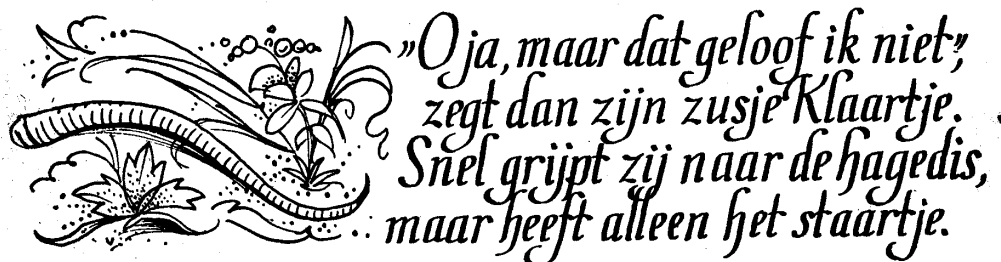
over de jaren heen meer gezien dan de levendbarende hagedis (verhouding 3 op 2), dit blijft over de afgelopen 10 jaar redelijk constant.

We hebben hier echter te maken met een redelijk klein gebied, waarbinnen de hagedissen zich gemakkelijk kunnen verplaatsen en gedurende het seizoen altijd wel een optimaal stukje biotoop kunnen vinden.

alleen zandhagedissen

Wel zijn er in het Nationaal Park Veluwezoom een tweetal kleinere heideveldjes waar al jaren alleen maar zandhagedissen worden gevonden. Beide terreinen liggen in het noorden van het Park, een ervan is een zuidwest helling met een verval van ca 50 meter, de andere heide ligt in een omgeving die redelijk vochtig is, vlak bij de bronnen van de Soerense beek.

Op een lezing voor RAVON Gelderland die ik voor een paar jaar terug gaf, zei ik mij hierover te verwonderen. Vooral omdat langs de paden tot vlakbij beide terreinen wel levendbarende hagedissen worden gezien. Henk Strijbosch gaf mij hierop antwoord.

Levendbarende hagedis op de broekspijp van boswachter Kees van der Meer in het Zeepeduin op Schouwen. Op Schouwen komen tegenwoordig alleen levendbarende hagedissen voor.

De levendbarende hagedis kan in tegenstelling tot de zandhagedis veel minder goed vocht vasthouden. Daardoor kan de zandhagedis in een veel droger biotoop overleven.

bodemstructuur

Dit antwoord bracht mij op het volgende spoor:

In ogenschijnlijk goed biotoop voor beide soorten, kan de bodemstructuur het verschil uitmaken. Die structuur kan er op de heitjes in het noorden van het Nationaal Park toe leiden dat de neerslag snel wegzakt, en niet wordt gecompenseerd door bijvoorbeeld een hoge grond-water of schijn-grondwater spiegel.

Hierdoor wordt het biotoop te droog voor de levendbarende hagedis.

Op de grotere heidevelden zijn ook altijd wel wat lagere plaatsen te vinden waar het relatief veel vochtiger is. Een mooi voorbeeld wat dit betreft was de al eerder genoemde zandkuil "de Stikke Trui". Ook hier leek het erop dat het midden gedeelte erg droog was. Toen er halverwege de jaren negentig een poel gegraven moest worden, bleek dat er vlak onder het zand een hoge schijngrondwaterspiegel was. Bij iedere schep van de kraan stond er direct water in het gegraven gat. Achteraf gezien niet vreemd dat ook de levendbarende hagedis het daar goed doet.

Ook op de Wolfheezee heide worden alleen maar zandhagedissen gevonden, dit ondanks de aanwezigheid van de Wolfheezeebeek.

pro's en contra's begrazing

Ook ik heb in een groot gebied te maken met begrazing, deels door IJslandse ponies, deels door Schotse hooglanders.

Op de Terletse heide, waar de koeien lopen, zie ik meer zandhagedissen dan in de beginjaren, dit heeft echter volgens mij niet zozeer te maken met de begrazing, alswel met het feit, dat de brede brandgangen aan de randen van de heide niet meer open worden gehouden en langzaam dichtgroeien tot smalle zandpaden, waarlangs zich een geschikte vegetatie ontwikkelt. (Dit echter met de kanttekening dat over enkele jaren de grove dennen zo de overhand krijgen, dat deze stukken ook weer verloren gaan voor de reptielen).

Wat wel een probleem is voor de hagedissen is het feit dat er op de Terletse heide veel te veel koeien lopen, die vooral bepaalde gedeelten heel intensief begrazen, daardoor zijn de afgelopen jaren veel hectaren, vooral rond poelen én rond de voormalige landbouwgronden ongeschikt geworden voor reptielen, vooral omdat alles hier kaal wordt gevreten.

Dat is te vergelijken met de situatie op de Heidestein, waar er meer hagedissen zitten op stukken die minder intensief begraaasd worden.

Ik ben dan ook benieuwd hoe de komende jaren de vegetatie zich zal herstellen op de Terletse Heide. Nu de kudde hooglanders met de helft is teruggebracht en er niet meer bijgevoerd gaat worden in de winter, Die dieren zullen zich dan veel meer over het terrein moeten verspreiden om aan geschikt voedsel te komen.

Ronald de Boer
Teteringenstraat 145
6844 DC Arnhem
rj.deboer@pinkroccade.com

RESUMEREND

Wim de Wild vraagt zich af of er competitie bestaat tussen de levenbarende en de zandhagedis. En of begrazing in het nadeel werkt van de levendbarende hagedis.

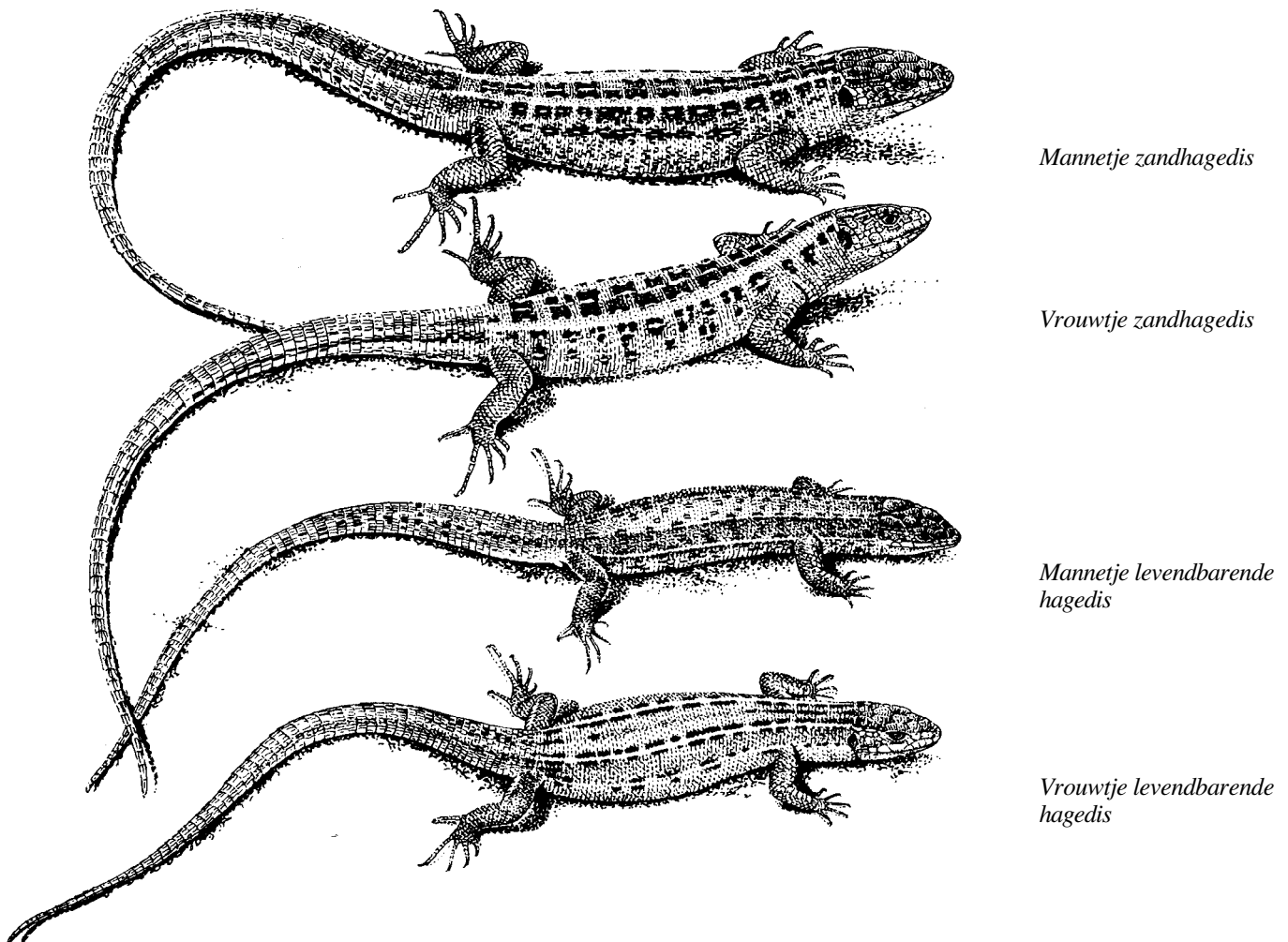
Ronald de Boer geeft aan dat het uitmaakt of je met grote of kleinere heideterreinen te maken hebt. In grotere terreinen vinden beide soorten hun plek, in kleinere overheerst er (meestal) eentje. Hij vond daarbij dat de bodemgesteldheid kan verklaren waarom levendbarende hagedissen soms ontbreken in habitats waar je ze verwacht, maar waar het dan bij nader inzien te droog blijkt te zijn.

Begrazing lijkt inderdaad vooral voor levendbarende hagedissen nadelig te zijn. Zie het verhaal van Henk Strijbosch in Nieuwsbrief nr.15. Van zandhagedissen is dat niet zo duidelijk en zijn er ook positieve neveneffecten, zoals meer open plekken. Het schijnt dat het typische levendbarende hagedishabitat nogal vertrapt wordt en dat de structuurvariatie bij overbegrazing met runderen afneemt.

Competitie is moeilijk te definiëren en aan te tonen. Op Terschelling lijkt het voor te komen tussen zand- en levendbarende hagedis. Daar gaat de levendbarende hagedis vooruit en de zandhagedis achteruit en is bijvoorbeeld verdwenen uit de duinvalleien.

Vergrassing van die duinvalleien werkt er in het voordeel van de levendbarende hagedis. De heftige predatie van roofvogels, met name Blauwe kiekendief en Buizerd en fazanten, is vooral gericht op zandhagedissen in de zeereep (Zie Nieuwsbrief 21: 14-15). Waarnemingen van Piet Zumkehr uit 2002 bevestigen dit. Als hij aan het tellen was op zijn traject in de zeereep van Terschelling, waren er tegelijkertijd één of twee blauwe kiekendieven en een fazant aan het jagen.

Of je dit competitie noemt? In ruime zin wel. Het is in feite zo dat er een shift optreedt in de geschiktheid van de habitats: die worden beter voor de één, en voor de ander slechter of gevaarlijker. MET GEVOLGEN!

Tekeningen van hagedissen uit Engeland (© Denys Ovenden)